

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ЮРИДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У 1918-1940 РР.**

Досліджуються організаційно-правові засади та зміст навчального процесу на юридичному факультеті Чернівецького університету у румунський період його історії (1918-1940 рр.).

Ключові слова: юридична освіта, ліценція, докторат.

Постановка проблеми. Після приєднання Буковини до Румунії у 1918 році відбулася румунізація Чернівецького університету. У зв'язку з цим значних перетворень зазнав і навчальний процес у ньому. З червня 1925 року на територію Буковини поширив свою дію Закон Румунії про середню та вищу освіту, а з 9 грудня 1933 року відповідно до новоприйнятого Закону про організацію університетського навчання Чернівецький університет отримав автономні права в організації навчального процесу та наукових досліджень [8, р. 28].

Ступінь наукової розробки проблематики. Організація навчального процесу в досліджуваній період – одна із “білих плям” історії розвитку юридичного факультету у Чернівцях. В українській та зарубіжній науковій літературі з'ясовані лише окремі аспекти навчального процесу на юридичному факультеті Чернівецького університету у 1918-1940 рр. [1; 3; 4; 26].

Метою статті є історико-правове дослідження навчального процесу на юридичному факультеті Чернівецького університету у 1918-1940 рр. на основі маловідомих в Україні румунських нормативно-правових актів про вищу освіту, університетських і факультетських документів та архівних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Усі університети Румунії видавали два типи дипломів: ліценціата та доктора. Окрім дипломів університети мали право видавати сертифікати про проведені практичні роботи та складені екзамени аудієнтами (вільними слухачами). Однак сертифікати не прирівнювалися до державних дипломів.

У перші роки після встановлення румунської влади на Буковині юридичний факультет готував лише спеціалістів для практичної діяльності, тобто ліценціатів. 21 листопада 1922 року відбулося урочисте відкриття докторату на юридичному факультеті. За словами М. Гакмана, професора міжнародного приватного та публічного права, це була подія великого культурного значення. К. Редулеску, тогочасний декан юридичного факультету, розкриваючи роль докторату вказував

на важливість поглиблення вивчення права студентами як майбутніми науковцями [15, р. 2].

Отже, з 1922 року підготовка фахівців проходила за двоступеневою системою. Перший етап навчання, термін якого не міг бути меншим, ніж три роки, – ліценції, та другий етап – два роки – докторату. Загалом навчання не повинне було перевищувати шести років [23, art. 16]. Ці терміни були незмінними досить довгий час, тільки з 1935 року термін навчання для ліценціатів збільшився на один рік, тобто до 4 років, а з 1937 року навчання докторатів зменшилося до 1 року.

Згідно із Законом про вищу освіту (ст. 58) юридичному факультету було надане право самостійно визначати навчальні курси, спеціалізації та створювати секції на факультеті.

Здебільшого, у перші роки румунського періоду історії факультету програми навчальних курсів були “запозичені” у юридичних факультетів провідних румунських університетів (Бухарестського, Клужького, Ясського). Та з ростом професорсько-викладацького складу навчальні курси вдосконалювалися, перероблялися, з'являлися нові.

Навчальний рік на юридичному факультеті розпочинався 1 жовтня та закінчувався наприкінці червня [22, art. 5, 6]. Кожен рік навчання мав свою програму курсів. Так, для студентів першого курсу ліценції обов'язковими були курси: енциклопедія права, римське право, цивільне право Румунії, конституційне право Румунії, політична та національна економіка. На другому році кандидати у ліценціати вивчали римське право, цивільне право Румунії, адміністративне і кримінальне право Румунії, кримінальний процес Румунії, фінанси та статистику. Програма третього року навчання включала: комерційне право Румунії, цивільний процес Румунії, публічне міжнародне право, історію румунського права, криміналістику та судову медицину [22, art. 7].

З уведенням чотирирічного терміну навчання у 1935 році програма навчальних курсів для ліценціатів дещо змінилася. Зокрема, перший курс включав: вступ до приватного права, вступ до публічного права, вступ до римського права,

вступ до кримінального права, загальну теорію права, юридичну психологію та юридичну соціологію [8, р. 337; 9, р. 172-173]. Наступні роки навчання ліценціатів дублювали програму курсів “трирічного терміну навчання”.

Курси докторату розподілялися на дві секції: юридичну та політико-економічну. Студенти докторату юридичної секції на першому році навчання вивчали порівняльне цивільне право, порівняльне конституційне право, порівняльне кримінальне право та криміналістику. Другий рік навчання містив такі курси, як міжнародне приватне право, порівняльне комерційне та морське право, порівняльне церковне право та церковну політику, соціологію та філософію права.

Для студентів докторату політико-економічної секції на першому році навчання викладалися курси з політики та засобів масової інформації, національної економіки та політики, порівняльного конституційного права; на другому році – порівняльне комерційне та морське право, міжнародне публічне право, порівняльне адміністративне право, порівняльне церковне право та церковна політика. Окрім згаданих обов’язкових курсів, зі згоди факультетської ра-

ди обидві секції мали право розробляти спеціалізовані курси докторату з будь-яких предметів, що читалися на факультеті. Так, студентам докторату юридичної секції був запропонований спецкурс з римського права, а студентам політико-економічної секції – з фінансів і статистики.

Навчання здебільшого проводилося у лекційній формі. Однак з 1929 року в практику увійшли і семінарські заняття. Насамперед до навчальної програми студентів першого та другого курсів був уведений семінар з цивільного права Румунії; для студентів третього року навчання – з історії права Румунії [8, р. 72]. І тільки з 1937 року проводилися семінарські заняття майже з усіх курсів, що читалися на факультеті. Семінари проводилися по 1-2 години та тиждень, якщо число студентів було меншим 30, і двічі по 1-2 години на тиждень, якщо кількість студентів перевищувала 30. Згодом практикувався поділ студентів на підгрупи для проведення семінарських занять.

Таблиця 1 відображає тижневе лекційне та семінарське навантаження студентів юридичного факультету у 1937-1938 навчальному році.

Таблиця 1.

Тижневе навчальне навантаження студентів юридичного факультету Чернівецького університету на 1937-1938 н.р.

Ліценція				
Навчальний рік	Назва предмету	Лекції год./тижд.	Семінари год./тижд.	Разом
1 курс	Вступ до економічної науки;	3	1	4
	Вступ до соціології;	2	1	3
	Вступ до римського права;	3	1	4
	Вступ до приватного права;	2	1	3
	Вступ до публічного права.	2	2	4
Разом		12	6	18
2 курс	Енциклопедія права;	3	1,5	4,5
	Римське право;	3	2	5
	Конституційне право Румунії;	3	2	5
	Цивільне право Румунії;	3	1,5	4,5
	Політична та національна економіка.	3	2	5
Разом		15	9	24
3 курс	Римське право;	3	2	5
	Цивільне право Румунії;	3	1,5	4,5
	Адміністративне право Румунії;	3	2	5
	Кримінальне право Румунії;	3	2	5
	Фінанси та статистика.	3	2	5
Разом		15	9,5	24,5
4 курс	Історія румунського права;	3	4	7
	Міжнародне право;	3	2	5
	Комерційне право Румунії;	3	2	5
	Кримінологія;	3	2	5
	Цивільний процес Румунії.	2	2	4
Разом		14	12	26
Докторат				
Юридична секція	Соціологія та філософія права;	3	1	4
	Порівняльне конституційне право;	3	1	4
	Порівняльне комерційне та морське право;	3	2	5
	Порівняльне цивільне право;	3	2	5
	Порівняльне кримінальне право та кримінологія;	3	2	5

	Римське право (спецкурс).	3	1	4
Разом		18	9	27
Політико-економічна секція	Політика і преса;	3	1	4
	Політична та національна економіка;	3	1	4
	Порівняльне конституційне право;	3	1	4
	Порівняльне адміністративне право;	4		6
	Міжнародне публічне право;	3	2	3
	Фінанси та статистика (спецкурс);	3	2	5
Разом		19	7	26

Проведення лекційних та семінарських занять забезпечувалося висококваліфікованим викладацьким складом. До нього, відповідно до румунських нормативно-правових актів про вищу освіту та загальноуніверситетських документів, висувався ряд вимог. Так, згідно Регламенту про призначення доцентів*, агрегацій** та професорів університету лише титуловані професори (завідувачі кафедр) та професори-агрегації (професор кафедри) мали право читати лекції. Їхні курси мали обов'язковий характер [25, art. 49]. У 1923-1924 навчальному році навчальний процес на факультеті забезпечували 5 титулованих професорів, 5 професорів-агрегацій, 1 доцент та 4 конференціатів***. У 1938-1939 рр. число титулованих професорів досягло 10, професорів-агрегацій – 1, конференціатів – 2, асистентів – 1. У 1933-1936 навчальних роках нараховувалася найбільша кількість титулованих професорів – 14.

Порівняльний аналіз навчальних програм різних років юридичного факультету румунського періоду його історії свідчить, що науково-педагогічне навантаження титулованих професорів та професорів-агрегацій коливалося у рамках 10-15 годин на тиждень лекційних та семінарських занять [7, р. 82-84; 8, р. 72-73, 337-340; 9, р. 172-174]. Окрім, цього обов'язковими були і щотижневі консультації для студентів. Багато професорів університету також читали свої лекції для буковинського населення, т.зв. “Курси популяризації”. Так, у 1923-1924 навчальному році А. Штефенеску-Галаці виступив з лекцією “Виховання і політична культура, національна проблема, факти і поради” (3 год.) [10, р. 14]. У 1924-25 навчальному році “Курси популяризації” читали: Траян Йонашку “Політика об'єднання законодавства” (2 год), Іон Гіцеску “Засоби одужання економіки” (1 год), А. Папакостя “Традиціоналізм та політичний раціоналізм”, К. Петреску-Ерчя “Законодавча влада в законодавстві різних держав” (1 год). У 1925-1926 н.р. – Г. Дрегенеску “Соціальна функція права” (1 год), І. Гіцеску “Фашизм з політичної, соціальної та культурної точки зору” (1 год).

Семінарські заняття проводили конференціати та асистенти. Асистентами могли бути випускники вищих закладів, які отримали диплом доктора права та пройшли конкурсний відбір на факультеті. Інформацію про наявність вакантних місць в Чернівецькому університеті щорічно публікували у місцевих періодичних виданнях. Так, у газеті “Glasul Bucovinei” (“Голос Буковини”) від 3 листопада 1922 року зазначалося, що на основі ст. 80 Закону про середню та вищу освіту оголошено конкурсний відбір на зайняття вакантних місць на кафедрах цивільного, міжнародного, адміністративного та румунського права юридичного факультету. Протягом наступних двох місяців бажуючі взяти участь у конкурсі подавали заяву, свої наукові праці тощо [12, р. 1].

Із збільшенням “асистентського стажу” роботи асистенти могли претендувати на посаду конференціата. Для підготовки студентів до семінарських занять професорами факультету були написані підручники, методичні рекомендації тощо. У 1923-24 навчальному році адміністрація університету виділила кошти на суму 150 000 лей для опублікування лекцій університетських професорів [10, р. 8]. Так, К. Редулеску розробив науково-методичний двотомник “Кримінальне право і кримінологія для юридичного факультету у Чернівцях”, “Курс кримінології, науки і тюремного законодавства”, “Курс кримінального права і кримінальні процедури”, “Курс кримінального права і криміналістики” [10, р. 9; 19; 20]. М. Гакман видав курси з комерційного та міжнародного права [16; 17; 18]. Г. Дрегенеску для чернівецьких студентів-юристів склав навчальну програму з курсу “Цивільне порівняльне право”, опублікував “Курс цивільного права” та “Енциклопедію права” [10, р. 9; 14]. Д. Гелешеску розробив курс лекцій “Цивільний процес”. К. Спун-бером видано лекції з історії румунського права; К. Бераріу розробив лекційний курс “Конституційне право”, а І. Лунгуляк – “Римське право” [10, р. 9].

* Доцент – викладач зі ступенем доктора права, що успішно склав габалітаційний іспит.

** Професор-агрегація – з франц. термінології; професор кафедри рівня екстраординарних професорів у Німеччині.

*** Конференціат – викладач, що проводив семінарські заняття.

Окрім обов'язкового відвідування лекційних та семінарських занять, важливим засобом здобуття вищої юридичної освіти у Чернівцях була участь у наукових конференціях та обговореннях прочитаних правознавцями лекцій. Майже щороку на юридичний факультет запрошувалися визнані науковці з інших країн. Зокрема, 14 березня 1925 року з лекцією "Ідея держави в працях Руссо, Канта і Гегеля" на факультеті виступив видатний представник французької науки, декан юридичного факультету університету м. Бордо Леон Дюгі, а 20 травня 1937 року відвідав університет і виступив з лекцією професор міжнародного права Паризького університету Л. Лефюр [1, с. 6-7].

У 1932 році в університеті відбулася конференція, присвячена 300-річчю з дня народження Д. Локка та Б. Спінози [2, ф.14, оп.1, спр. 93, арк. 5-6; 2, ф. 216, оп. 4, спр. 31, арк. 9-11].

На запрошення керівництва юридичного факультету у 1934 році Чернівецький університет відвідав професор юридичного факультету з Парижа Местре, який виступив із лекцією "Юридичний та адміністративний контроль".

Для отримання диплома ліценціата чи доктора складалися державні экзамені. Згідно зі ст. 33 Регламенту факультету диплом ліценціата надавався студентам після складання всіх экзаменів у кінці третього (згодом четвертого) навчального року. Экзамені складалися 6-20 жовтня і 10-25 червня з кожного предмета окремо, а результати подавалися у деканат экзаменаційною комісією за десятибальною шкалою, при цьому оцінки в 1-3 бали вважалися "незадовільними".

Кандидат на отримання ліценції, який задовільно склав экзамені, але не був допущений до одного, у крайньому випадку, до двох экзаменів, оголошувався другорічником. Перескладання незданих предметів попередньої сесії відбувалося на наступній сесії. Кандидат у ліценціати, який успішно пересклав экзамен, мав право продовжувати навчання. Повторне нескладання экзамену тягло за собою перескладання повного курсу.

Відповідно до ст. 36 Регламенту факультету кандидат, який не був допущений більше ніж до двох экзаменаційних предметів, вважався виключеним.

Реєстрація до экзамену ліценції відбувалася 1-5 жовтня та 1-6 червня кожного року. Для реєстрації кандидатам на отримання диплома ліценції потрібно було довести свою участь у навчальних курсах, конференціях по темах предмета відповідного экзамену та ознайомитися із сумами оплати. Для экзамену ліценціата кожна спроба вартувала 100 лей, для отримання диплома ліценції – 150. Экзамен ліценції вважався

складеним, якщо "за" проголосував хоча б один член экзаменаційної комісії, а інші – утрималися.

Ступінь доктора права надавався після успішного складання трьох экзаменів. Перші два экзамені складалися з предметів, що викладалися на першому та другому році докторантури. Третій экзамен складався з проблематики докторської роботи. До докторського экзамену не допускалися другорічники.

Комісії для экзаменів докторантури складалися із викладачів, які спеціалізувалися з питань, що підлягали розгляду.

Докторський экзамен складався з надрукованої роботи, тема якої обиралася кандидатом за домовленістю з професором факультету і за погодженням із факультетською радою. Вона друкувалася у 5 копіях за місяць перед її захистом.

Навчання як ліценціатів, так і докторантів було платним. За кожен экзамен докторату доводилося платити 150 лей. Перевірка докторської роботи вартувала 200 лей. За диплом доктора сплачували також 200 лей.

Із загальної суми зібраних коштів 5 % виділялись на користь факультету. Решта суми пропорційно розподілялася між экзаменаторами.

Висновки. З перетворенням Чернівецького університету в румуномовний навчальний процес на юридичному факультеті зазнав значних змін. Насамперед, відбулося введення дворівневої системи підготовки майбутніх фахівців права на зразок румунських вузів (Бухарестського, Клузького, Ясського). Після закінчення першого етапу навчання (три роки, згодом чотири) студенти-юристи отримували диплом ліценції та здобували перший науковий ступінь, який дозволяв викладати у середньому навчальному закладі та займатися практичною діяльністю за фахом. Після п'яти років навчання, тобто закінчення докторату, студенти-правники отримували диплом доктора та можливість займатися науково-педагогічною роботою у вищих начальних закладах.

Список літератури

1. Георгіца А.З., Никифорак М.В. З історії юридичного факультету у 1918-1940 рр. // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип.333. Правознавство. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 5-8.
2. Державний архів Чернівецької області.
3. Чернівецький державний університет. – Львів: «Вища школа», 1975. – 191 с.
4. Чернівецький університет. 1975-1995: Сторінки історії. – Чернівці: Рута, 1995. – 208 с.

5. Anuarul Universității din Cernăuți. Anul de studii 1925-1926. – Cernăuți: Editura Universității, 1927. – 200 p.
6. Anuarul Universității din Cernăuți. Pentru anii de studii 1926/1927-1927/1928. – Cernăuți: Editura Universității, 1928. – 286 p.
7. Anuarul Universității Regele Carol Al II-lea din Cernăuți. Pe anul de studii 1938-1939. – Cernăuți: Institutul de arte grafice „Glasul Bucovinei”, 1939. – 268 p.
8. Anuarul Universității „Regele Carol II” din Cernăuți. Pe anii de studii 1933/1934-1934/1935-1935/1936. – Cernăuți: Institutul de arte grafice „Glasul Bucovinei”, 1937. – 429 p.
9. Anuarul Universității Regele Carol II-lea din Cernăuți. Pe anul de studii 1937-1938. – Cernăuți: Institutul de arte grafice „Glasul Bucovinei”, 1938. – 455 p.
10. Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cernăuți. Anul de studii 1923-1924. – Cernăuți: Editura Universității, 1925. – 61 p.
11. Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cernăuți. Anul de studii 1924-1925. – Cernăuți: Editura Universității, 1925. – 146 p.
12. Catedre vacante la facultatea de drept din Cernăuți // Glasul Bucovinei. – 1922. – Anul V. – P. 1.
13. Codul învățământului (primar, secundar, superior). - București: Editura Librăriei Pavel Suru, 1929. – 851 p.
14. Drăgănescu G. Programa Cursului de Drept Civil Comparat ținut la Facultatea de Drept din Cernăuți. Anul 1 doctorat. Secția juridică. - Cernăuți: Tipografia I. Wiegler, 1926. – 70 p.
15. Inaugurarea cursurilor de Doctorat dela Facultatea juridică // Glasul Bucovinei. – 1922. – 23 Noembrie. – Nr. 1132. – P.2.
16. Hacman M. Drept comercial comparat. Vol. 1. – București, 1930. – 840 p.
17. Hacman M. Drept comercial comparat. Vol. 2. – București, 1932. – 856 p.
18. Hacman M. Tratat de drept internațional public și privat. – București, 1935. – 606 p.
19. Legea pentru extinderea dispozițiilor art. 56-117 din legea învățământului secundar și superior și la Universitatea din Cernăuți // Monitorul Oficial № 127, 13 Iunie 1925.
20. Rădulescu C. Curs de drept penal și chestiunii de criminology ținut la Facultatea juridică din Cernăuți. P. 1. – Cernăuți, 1922. – 302 p.
21. Rădulescu C. Curs de drept penal și chestiunii de criminology ținut la Facultatea juridică din Cernăuți. P. 2. – Cernăuți, 1922. – 501 p.
22. Regulament Facultății de drept din Cernăuți / Anuarul Universității din Cernăuți. Anul de studii 1925-1926. – Cernăuți: Editura Universității, 1927. – 200 p.
23. Regulament de ordinea și disciplina stuflenților Universitari. – Cluj: Institutul de arte grafice „Ardealul”, 1925. – 15. p.
24. Regulament pentru acordarea de burse înțară și în străinătate // Monitorul Oficial № 137, 20 Septembrie 1923.
25. Regulament pentru numirea docenților, agregatilor și profesorilor Universitari // Monitorul Oficial № 246, 10 Februarie 1899.
26. Universitatea din Cernăuți în perioda interbelică / Mircea Grigoroiviță. – Suceava: Mușatinii, 2005. – 290 p.

Стаття надійшла до редколегії 27 серпня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” членом редколегії М.В. Никифороком.

T.A. Hrekul-Kovalyk

**THE PECULIARITIES OF THE TEACHING-LEARNING PROCESS AT THE LAW
DEPARTMENT OF CHERNIVTSI UNIVERSITY DURING 1918-1940**

Summary

The organizational and principles and the content of the teaching-learning process at the Law department of Chernivtsi university during the period Romanian reign are investigated (1918-1940).

T.A. Грекул-Ковалик

**ОСОБЕННОСТИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА НА ЮРИДИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ
ЧЕРНОВИЦКОГО УНИВЕРСИТЕТА В РУМЫНСКИЙ ПЕРИОД ЕГО ИСТОРИИ
(1918-1940 ГГ.)**

Аннотация

Исследуются организационно-правовые начала и содержание учебного процесса на юридическом факультете Черновицкого университета в румынский период его истории (1918-1940 гг.).